

ЕТИМОЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ. 10. НЕВІД

У статті розглядається походження слова *névid*, яке не має загальноприйнятої, надійної етимології. Автор вважає, що в праслов'янській мові первісно існували два слова на позначення рибальської сітки: **vodь* «пересувна (рухома) рибальська сітка», утворене від дієслова **vesti* (< **vedteji*) «вести» (із заміною кореневого *е* на *о*, що характерно для архаїчних іменників), і **nevodь* «непересувна (нерухома) рибальська сітка», утворене від заперечної частки **ne* «не» і дієслова **vesti* (< **vedteji*) «вести».

Ключові слова: етимологічне пояснення, спорідненість, балто-слов'янська епоха, індоевропейський корінь, традиційні германські відповідники.

Слово *невід* наявне майже в усіх слов'янських мовах (за винятком македонської і словенської): укр. *névid* «велика рибальська сітка», ст. *nevodь* «невід», рос. *névod* «велика рибальська сітка», діал. «рибальська снасть для зимового лову риби», бр. *névad* «велика рибальська сітка», діал. *névod* «найбільша пересувна рибальська одностінна сітка», друс. *nevodь* «велика рибальська сітка», п. *piewód* «велика рибальська сітка, яку тягнуть на двох човнах», ст. *piewod* «велика рибальська сітка», ч. *pevod* «т. с.», ст. «велика рибальська сітка, яку тягнуть», слц. ст. *pevod* «велика рибальська сітка», вл. ст. *njewod ton* «пересувна сітка або велика рибальська сітка», нл. *pawod* «невід», болг. *nevód* «велика рибальська сітка, невід», діал. *návod* «велика рибальська сітка, якою ловлять рибу на Дунаї», серб. / хорв. ст. *pevod* «сітка», ст.-сл. *nevodь* «невід, пересувна рибальська сітка». Це слово, безперечно, праслов'янського походження, в усіх слов'янських мовах воно означає «велика рибальська сітка», що дозволяє і для відповідного праслов'янського слова встановити таке саме значення, яке тотожне значенню «невід».

Досліджуване слово справедливо вважається етимологічно неясним¹. Існує велика кількість пояснень походження цього слова, основні з них такі:

¹ *Черных П. Я.* Историко-этимологический словарь современного русского языка : В 2 т. — 5-е изд. — М., 2002. — Т. 1. — С. 564; *Шанский Н. М., Иванов В. В., Шанская Т. В.* Краткий этимологический словарь русского языка. — М., 1971. — С. 287; *Преображенский А. Г.* Этимологический словарь русского языка : В 2 т. — М., 1959. — Т. 1. — С. 598; *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы.* — Мінск, 1991. — Т. 7. — С. 298; *Boryś W.* Słownik etymologiczny języka polskiego. — Kraków, 2005. — S. 364; *Rejzek J.* Český etymologický slovník. — Brno, 2001. — S. 411; *Младенов С.* Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. — София, 1941. — С. 347; *Etymologický slovník jazyka staroslověnského.* — Praha, 1999. — Seš. 9. — S. 542; *Iljinskij G.* Urslavisch *nevodь* «großes Zugnets» // *Indogerm. Forschungen.* — Berlin ; Leipzig, 1932. — Bd 50. H. 1. — S. 59; *Гончаров В. І.* З історії термінів *невод* і *сак* // *Мовознавство.* — К., 1982. — № 3. — С. 60.

псл. *nevodъ «невід» — запозичення з фінської мови (фін. neuvot — мн. «знаряддя») ², з фіно-угорських мов (фін. neuvot — мн. «знаряддя», puotta «невід», ест. poot «т. с.») ³;

псл. *nevodъ «невід», що складається з *ne — можливо, частки і кореня *vod-, спорідненого з лтс. vads «велика рибальська сітка» ⁴;

псл. *nevodъ «невід», що складається з *ne — мабуть, аблаутного варіанта прийменника *na «на» і кореня *vod-, спорідненого з лтс. vads «велика рибальська сітка» ⁵;

псл. *nevodъ / *navodъ «невід» з *nev-vodъ/*nāv-vodъ «велика рибальська сітка, яка закидається з човна» (на відміну від бредня, котрий тягнуть, бредучи по дну), що складається з двох коренів: *nev- / *nāv- «човен» (з чергуванням голосних е : ā), спорідненого з дінд. náuh «корабель, судно», гр. ναῦς, лат. nāvis, дірл. nau «т. с.», і *vod-, спорідненого з лтс. vads «велика рибальська сітка», свн. wate «рибальська сітка» ⁶;

псл. *nevodъ з *nevo-vodъ «пересувна сітка», що складається з двох коренів: *nevo-, спорідненого з дінд. návate «іде, рухається», гр. νεῶ «киваю, хитаю», лат. nuo «т. с.», і *vod-, спорідненого з лтс. vads «велика рибальська сітка» ⁷;

псл. *nevodъ «невід», що складається з *vodъ «те, що ведуть, тягнуть (по озеру)», похідного від *vesti, *vedq «вести» і спорідненого з лит. vādas «рибальська сітка», лтс. vads «велика рибальська сітка», нім. Wate «рибальська сітка», та заперечення *ne ⁸; при цьому А. Брюкнер не називає причини, чому додано заперечення *ne, а В. Борись вважає, що заперечення *ne додано з мотивів табу (для введення в оману риб або водяних духів, щоб не перешкождали в ловлі) ⁹;

псл. *nevodъ «щось плетене, в'язане», власне «сітка», що складається з кореня *nev- (<*(s)пѣц- «шити, ткати, плести, в'язати»), пов'язаного з псл. *spovati «снувати», і суфікса -od-, наявного в *jagoda, *svoboda, *loboda ¹⁰;

псл. *nevodъ «невід», що складається з іменника *vodъ «невід», спорідненого з лит. vādas «рибальська сітка», vedēja «рибальська сітка, яку тягнуть дві людини», лтс. vads «велика рибальська сітка», двн. wata «рибальська сітка», свн. wate, снн. wade, нім. Wate, Wade, дангл. wadu, дан. vod, шв., норв. vad «т. с.», дісл. vadъ «канат, мотузка, волосінь вудки», і заперечення *ne «не», доданого до *vodъ, очевидно, з мотивів табу (щоб риби не впізнали небезпечного для них предмета) ¹¹;

² Грот Я. Филологические разыскания. — СПб., 1885. — Т. 2. — С. 498.

³ Saur V. K etymologii některých slov na ne- / Sb. prací Filos. fakulty Brněnské University. Řada jazykovědná. — Brno, 1976. — Č. 24. — S. 35.

⁴ Miklosich F. Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. — Wien, 1886. — S. 214.

⁵ Berneker E. Von der Vertretung des idg. ēy im baltisch-slavischem Sprachzweig // Indogerm. Forschungen. — Strassburg, 1899. — Bd 10. — S. 166.

⁶ Погочин А. Л. Следы корней-основ в славянских языках. — Варшава, 1903. — С. 222–224.

⁷ Горяев Н. В. Этимологические объяснения наиболее трудных и загадочных слов в русском языке. К сравнительному этимологическому словарю русского языка (Тифлис, 1896 г.). Новые дополнения и поправки. — Тифлис, 1905. — С. 26.

⁸ Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. — Warszawa, 1957. — S. 362; Boryś W. Op. cit. — S. 364.

⁹ Boryś W. Op. cit. — S. 364.

¹⁰ Пјинский Г. Op. cit. — S. 61–62.

¹¹ Етимологічний словник української мови / За ред. О. С. Мельничука. — К., 2003. — Т. 4. — С. 59; Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : В 4 т. — М., 1971. — Т. 3. — С. 55–56; Шанский Н. М., Иванов В. В., Шанская Т. В. Знач. праця. — С. 287; Etymologický slovník jazyka staroslověnského. — S. 542–543; Fraenkel E. Litauisches etymologisches Wörterbuch. — Heidelberg ; Göttingen, 1962. — Bd 2. — S. 1177; Mühlenbach K. Lettisch-deutsches Wörterbuch / Red., erg. und abgeschlossen von J. Endzelin. — Riga, 1929–1932. — Bd 4. — S. 431; Мотузенько Е. М. Этимология и семантика. — Кишинев, 2006. — С. 152.

псл. *nevodъ «невід», що складається з *ne — мабуть, повного ступеня індоєвропейського прийменника *n̥ «в» і кореня *vod-, спорідненого з лтс. vads «велика рибальська сітка», лит. vedėja «рибальська сітка, яку тягнуть дві людини», свн. wate «рибальська сітка», снн. wade, нім. Wate, Wade «т. с.»¹²;

псл. *nevodъ «невід», пов'язане з лтс. vads «велика рибальська сітка», нім. Wate «рибальська сітка», шв. vad, фін. nuotta, ест. poot «т. с.»; усі ці слова є дуже давніми, запозиченими невідомо звідки, мабуть, «праєвропейськими»; заперечення *ne додано з мотивів табу (щоб риби не впізнали небезпечну для них сітку)¹³;

рос. *нёвод* «невід», що складається з префікса не-, який виконує особливу функцію — заперечення тотожності при наявності схожості (так само, як у рос. *нёклен* «клен ясенелистий, Acer negundo L.», похідному від *клен* «клен платановидний, Acer platanoides L.»), та іменника *вод* «дуже великий невід» (пор. рос. діал. *вод* «дуже великий невід»¹⁴): обидві снасті (*нёвод* і *вод*) при всій їхній схожості мали якусь відмінність (наприклад, *нёвод* міг мати значно менші розміри, ніж *вод*)¹⁵;

псл. *navodъ «невід» (> болг. *навод* «т. с.»), як і ткацький термін *navodъ «просовування ниток основи через бердо» (> болг. *навод* «т. с.»), походить від дієслова *navesti «навести», *navedq (> болг. *наведá* «т. с.»); буквально значення іменника — «те, що направляє риби в одне місце (у сітку, пастку)»¹⁶;

псл. *nevodъ «невід», що складається з кореня *vod-, пов'язаного чергуванням голосних з *vesti, *vedq «вести» і спорідненого з лит. vādas «рибальська сітка», vedėja «рибальська сітка, яку тягнуть дві людини», лтс. vads «велика рибальська сітка», двн. wata «рибальська сітка», снн. wade, шв. vad «т. с.»; і заперечної частки *ne, доданої з міркувань табу (щоб риби не впізнали небезпечного для них предмета)¹⁷; при цьому автори Етимологічного словника білоруської мови не виключають й іншого пояснення заперечення *ne: воно могло тут виконувати функцію заперечення тотожності при наявності схожості (як у рос. *нёклен* : *клен*), і тоді слово *nevodъ означало б «не дуже велика рибальська сітка»¹⁸;

псл. *nevodъ «невід», що складається з початкового компонента *ne-, який виник замість префікса *na- (якщо старшою була форма *navodъ) на ґрунті переосмислення слова *navodъ (воно стало об'єктом словесної заборони, табу), і кореня *vod-, спорідненого з лит. vādas «рибальська сітка», vedėja «рибальська сітка, яку тягнуть дві людини», лтс. vads «велика рибальська сітка», свн. wate «рибальська сітка», дан. vod, шв., норв. vad «т. с.»; дісл. vadъ «канат, мотузка, волосінь вудки»¹⁹;

псл. *nevodъ «невід» з первісного *navodъ (пор. нл. pawod, болг. діал. *навод*), що складається з префікса *na- «на» і кореня vod-, похідного від дієслова *vesti,

¹² Младенов С. Знач. праця.— С. 347.

¹³ Machek V. Etymologický slovník jazyka českého.— Praha, 1971.— S. 398; Holub J., Lyer S. Stručný etymologický slovník jazyka českého.— Praha, 1967.— S. 334; Rejzek J. Op. cit.— S. 411.

¹⁴ Кузнецов И. Д. Рыболовственный словарь Псковского водоема.— Пг., 1915.— С. 13.

¹⁵ Марков В. М. Об одном из способов именного приставочного словообразования в русском языке // Этимологические исследования по русскому языку.— М., 1976.— Вып. 8.— С. 114–115.

¹⁶ Херей-Шиманска К. Българ. диал. *навод* // Български език.— София, 1981.— Год. 31. Кн. 1.— С. 49.

¹⁷ Schuster-Šewc H. Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache.— Bautzen, 1984.— Bd 2. H. 14.— S. 1016; Этымалагічны слоўнік беларускай мовы.— С. 298–299; Български етимологичен речник.— София, 1995.— Т. 4.— С. 591.

¹⁸ Этымалагічны слоўнік беларускай мовы.— С. 299.

¹⁹ Черных П. Я. Знач. праця.— С. 564. Такою ж, очевидно, була точка зору А. Матценауера, висловлена (не зовсім чітко) понад століття раніше (Matzenauer A. Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu // Listy filol. a ped.— Praha, 1884.— Roč. 11. Seš. 3–4.— S. 185–186).

*vedq «вести» (з чергуванням кореневих голосних е : о) і спорідненого з лит. *vādas* «рибальська сітка», *vedėja* «рибальська сітка, яку тягнуть дві людини», лтс. *vads* «велика рыбальська сітка» (без відповідних германських слів)²⁰;

псл. **nevodъ* — результат скорочення **nedovodъ* з **ned-o-wodh-o-s* «сітка, яку ведуть, тягнуть», що складається з двох коренів: *wodh-* «водити», пов'язаного з псл. **vesti*, **vedq* «вести», **vod-iti* «водити», і **ned-* «сітка», пов'язаного з гот. *natī*, днв. *nezzi*, нім. *Netz*, англ., гол. *net*, шв. *nät* «т. с.»²¹.

Пропонуючи своє пояснення походження псл. **nevodъ* «невід», А. Баньковський (2000 р.) зазначає, що всі попередні спроби пояснення не переконують²². Проте пояснення А. Баньковського теж не переконує пізніших дослідників етимології цього слова (зокрема В. Борися, 2005 р.).

Ми вважаємо, що в праслов'янській мові первісно існували два слова на позначення рыбальської сітки: **vodъ* «пересувна (рухома) рыбальська сітка», утворене від дієслова **vesti* (< **vedtej*) «вести» (із заміною кореневого е на о, що характерно для архаїчних іменників²³), і **nevodъ* «непересувна (нерухома) рыбальська сітка», утворене від заперечної частки **ne* «не» і дієслова **vesti* (< **vedtej*) «вести». На існування двох зазначених видів рыбальської сітки вказують інші мови, пор. нім. *Schleppnetz* «рибальська сітка», букв. «сітка, яку тягнуть» (*schleppen* «тягти», *Netz* «сітка; невід»), *Zugnetz* «рибальська сітка, невід», букв. «пересувна (рухома) сітка» (*ziehen* «тягти, волокти») і *Standnetz* «постійний або нерухомий невід», букв. «стояча сітка» (*stehen* «стояти»).

Пересувною (рухомою) рыбальською сіткою ловлять рибу у великих річках або в глибоких озерах, пор. п. *piewód* «велика рыбальська сітка, якою ловлять рибу на глибоких озерах і яку тягнуть (ведуть) на двох човнах»²⁴. Сітку тягнуть (ведуть) два рыбалки (один з одного боку сітки, другий — з другого), які бредуть по воді. Сітку можуть тягти на двох човнах. «Особливість лову цим знаряддям полягає насамперед у тому, що його необхідно тягти за обидва кінці одночасно, зближуючи їх так, щоб риба, охоплена боковими полотнищами невода, поступово збиралася в його центрі»²⁵. Неperесувна (нерухома, стояча) рыбальська сітка ставилася стаціонарно в якомусь місці річки (як правило, прилаштовувалася при греблі, загаті). З часом обидві праслов'янські назви рыбальської сітки (**vodъ* і **nevodъ*) перестали сприйматися як такі, що пов'язані з дієсловом **vesti* (**vedtej*). Визначальним стало те, що обидві названі рыбальські сітки були великими. І **vodъ*, і **nevodъ* почали означати «велика рыбальська сітка». Конкуренція між цими двома назвами (**vodъ* і **nevodъ*) з однаковим значенням завершилася в праслов'янській мові на користь назви **nevodъ*, що може свідчити про більшу поширеність у праслов'ян лову риби за допомогою непересувних (нерухомих, стоячих, стаціонарних) рыбальських сіток, ніж за допомогою пересувних (рухомих), а отже, — про відсутність великих річок на первісній території проживання праслов'ян. Назва **vodъ* «велика рыбальська сітка» збереглася лише в поодиноких слов'янських мовах як реліктове слово, пор. рос. діал. (псковське) *вод* «дуже великий невід»²⁶. Переселившись на нові території, де були великі

²⁰ Этимологический словарь славянских языков : Праслав. лекс. фонд / Под ред. О. Н. Трубачева.— М., 1999.— Вып. 25.— С. 82–84.

²¹ *Bańkowski A.* Etymologiczny słownik języka polskiego.— Warszawa, 2000.— Т. 2.— S. 313.

²² *Ibid.*

²³ *Boryś W.* *Op. cit.*— S. 364.

²⁴ *Bańkowski A.* *Op. cit.*— S. 313.

²⁵ *Мотузенко Е. М.* *Знач. праця.*— С. 151.

²⁶ *Словарь русских народных говоров.*— Ленинград, 1969.— Вып. 4.— С. 330.

річки (власне заради великих річок праслов'яни і переселялися на нові території), праслов'яни зберегли слово *nevodъ зі значенням «велика рибальська сітка», хоча тепер вони ловили рибу переважно за допомогою пересувних (рухомих) рибальських сіток, і слово *nevodъ вживалося на означення саме пересувної великої рибальської сітки²⁷, пор. бр. діал. *нѣвод* «найбільша пересувна рибальська одностінна сітка»²⁸, п. *пiewóđ* «велика рибальська сітка, яку тягнуть на двох човнах», ч. ст. *nevod* «велика рибальська сітка, яку тягнуть», вл. ст. *pjewod top* «пересувна сітка або велика рибальська сітка», ст.-сл. *неводъ* «невід, пересувна рибальська сітка». Як зазначають автори Етимологічного словника старослов'янської мови, в усіх слов'янських мовах досліджуване слово означає «велика пересувна рибальська сітка»²⁹.

Нл. *pawod* «невід», болг. діал. *нáвод* «велика рибальська сітка, якою ловлять рибу на Дунаї» — результат видозміни фонетично закономірних форм нл. **pjewod*, болг. *нѣвод* під впливом дієслів нл. *pawjasъ* «навести, скерувати», болг. *наведá* «навести» (пор. болг. *нáвод* «просовування ниток основи через бердо»): невід сприймався як «те, що направляє, наводить рибу в пастку». Г. Шустер-Шевц вважає, що в нл. *pawod* «невід» початкове *па-* виникло на місці очікуваного *пје-* завдяки депалаталізації *пја-* < *пје-* (як в нл. діал. *pabozas* «свердло» поряд з *pjabozas* «т. с.»)³⁰.

Псл. **nevodъ* «велика (пересувна) рибальська сітка» споріднене з лит. *vãdas* «рибальська сітка», *vedĕja* «рибальська сітка, яку тягнуть дві людини», лтс. *vads* «велика рибальська сітка». Цілий ряд дослідників вказує на таку спорідненість (компонента *-*vodъ* у псл. **nevodъ* з наведеними балтійськими словами або частиною з них, зокрема з лтс. *vads*)³¹. Спорідненість псл. **nevodъ* «велика (пересувна) рибальська сітка» з балтійськими словами означає, що балтійські слова були утворені від того самого дієслова, що й псл. **nevodъ* (від лит. *vèsti* «вести», лтс. *vest* «т. с.»). На таке походження балтійських слів фактично вказують ті дослідники, які вважають, що псл. **nevodъ* утворене від **vesti*, **vedq* і споріднене з наведеними балтійськими словами (або з частиною з них, зокрема з лтс. *vads*)³². Лит. *vãdas* «рибальська сітка», лтс. *vads* «велика рибальська сітка» дозволяють реконструювати прабалт. **vadas* «рибальська сітка», а оскільки прабалт. **vadas* словотвірно пов'язане з дієсловом **vedteĭ* «вести», можна не сумніватися, що прабалт. **vadas* первісно означало пересувну рибальську сітку. У такому разі в прабалтійській мові мала існувати також назва для непересувної рибальської сітки — **nevadas*. Тобто ми вважаємо, що в прабалтійській мові, як і в праслов'янській, існували два слова на позначення рибальської сітки: **vadas* «пересувна

²⁷ *Borys W.* Op. cit.— S. 364.

²⁸ *Кривицкий А. А.* Из словаря полесских рыболовов // Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика).— М., 1968.— С. 170.

²⁹ *Etymologický slovník jazyka staroslověnského.*— S. 542.

³⁰ *Schuster-Šewc H.* Op. cit.— S. 1016.

³¹ Етимологічний словник української мови.— С. 59; *Фасмер М.* Знач. праця.— С. 55; *Черных П. Я.* Знач. праця.— С. 564; *Шанский Н. М., Иванов В. В., Шанская Т. В.* Знач. праця.— С. 287; *Горяев Н. В.* Знач. праця.— С. 26; *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы.*— С. 298; *Borys W.* Op. cit.— S. 364; *Machek V.* Op. cit.— S. 398; *Reizek J.* Op. cit.— S. 411; *Schuster-Šewc H.* Op. cit.— S. 1016; *Младенов С.* Знач. праця.— С. 347; *Български етимологичен речник.*— С. 591; *Etymologický slovník jazyka staroslověnského.*— S. 542; *Miklosich F.* Op. cit.— S. 214; *Этимологический словарь славянских языков.*— С. 82; *Fraenkel E.* Op. cit.— S. 1177; *Matzenauer A.* Op. cit.— S. 186; *Berneker E.* Op. cit.— S. 166; *Погодин А. Л.* Знач. праця.— С. 222; *Мотузенко Е. М.* Знач. праця.— С. 152.

³² *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы.*— С. 298; *Borys W.* Op. cit.— S. 364; *Schuster-Šewc H.* Op. cit.— S. 1016; *Български етимологичен речник.*— С. 591; *Этимологический словарь славянских языков.*— С. 82.

(рухома) рибальська сітка», утворене від дієслова *vedteǰ «вести» (з таким самим, як у праслов'янській мові, чергуванням кореневих голосних е з а < о), і *nevadas «непересувна (нерухома) рибальська сітка». З часом у прабалтів, як і в праслов'ян, обидві назви рибальської сітки (*vadas і *nevadas) перестали сприйматися як такі, що пов'язані з дієсловом *vedteǰ «вести». Визначальним знову ж таки стало те, що обидві названі рибальські сітки були великими. І *vadas, і *nevadas почали означати «велика рибальська сітка». Конкуренція між цими двома назвами (*vadas і *nevadas) з однаковим значенням завершилася в прабалтійській мові на користь назви *vadas, що може свідчити про більшу поширеність у прабалтів, на відміну від праслов'ян, лову риби за допомогою пересувних (рухомих) рибальських сіток, ніж за допомогою непересувних (нерухомих, стоячих, стаціонарних), а отже, — про наявність великих річок на первісній території проживання прабалтів. Назва *nevadas «велика рибальська сітка» збереглася лише в литовській мові як реліктове слово, пор. лит. діал. *pėvadas* «велика рибальська сітка». Наведене литовське слово (*pėvadas*) вважається запозиченням зі слов'янської (з рос. *невод* або п. *niewód*)³³, проте для такого твердження немає достатніх підстав (Е. Бернекер (1899 р.) пише, що лит. *pėvadas*, звичайно, запозичено; В. Шаур (1976 р.) уже не такий категоричний, зазначаючи, що лит. *pėvadas*, можливо, запозичено із слов'янської).

Якщо і в праслов'янській, і в прабалтійській мовах існували такі самі два слова на позначення рибальської сітки (псл. *vodъ з *vodos «пересувна рибальська сітка» і *nevodъ з *nevodos «непересувна рибальська сітка», прабалт. *vadas «пересувна рибальська сітка» і *nevadas «непересувна рибальська сітка»), то можна не сумніватися, що такі самі два слова на позначення рибальської сітки існували і в балто-слов'янській мові — *vādās «пересувна рибальська сітка», утворене від іє. *vedh- «вести», і *nevādās «непересувна рибальська сітка», утворене від іє. *vedh- «вести» за допомогою заперечної частки *ne «не». У такому разі псл. *vodъ і *nevodъ, прабалт. *vadas і *nevadas логічніше розглядати як слова, успадковані праслов'янською і прабалтійською мовами з балто-слов'янської епохи, а не як утворення, що з'явилися в праслов'янській і прабалтійській мовах незалежно одна від одної.

Деякі дослідники вважають лтс. *vads* «велика рибальська сітка» запозиченням з німецької мови (нім. *Wate* «рибальська сітка»)³⁴, що не знайшло підтримки в більшості вчених.

Псл. *ne-vodъ і відповідні балтійські слова більшість дослідників-етимологів теж виводить від іє. *vedh- «вести»³⁵. Проте існує й інша точка зору. Ряд дослідників згадані слова виводить від іє. *vedh-, що є розширенням іє. *(a)u- «плетсти, ткати» (отже, псл. *vodъ — «щось плетене»)³⁶.

³³ *Brückner A.* Die slavischen Fremdwörter im Litauischen.— Weimar, 1877.— S. 111; *Berneker E.* Op. cit.— S. 166; *Skardžius P.* Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen.— Kaunas, 1931.— S. 142; *Fraenkel E.* Op. cit.— Heidelberg; Göttingen, 1962.— Bd 1.— S. 498; *Šaur V.* Op. cit.— S. 36.

³⁴ *Brückner A.* Op. cit.— S. 362; *Holub J., Kopečný F.* Etymologický slovník jazyka českého.— Praha, 1952.— S. 244.

³⁵ *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы.*— С. 298; *Schuster-Šewc H.* Op. cit.— S. 1016; *Български етимологичен речник.*— С. 591; *Skok P.* Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.— Zagreb, 1973.— Knj. 3.— S. 580; *Этимологический словарь славянских языков.*— С. 82; *Fraenkel E.* Op. cit.— S. 1211.

³⁶ *Черных П. Я.* Знач. праця.— С. 564; *Kluge F.* Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache.— 21 unveränd. Aufl.— Berlin; New York, 1975.— S. 840–841; *Walde A.* Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen / Hrsg. und bearb. von J. Pokorny.— Berlin; Leipzig, 1928.— Bd 1. Lfg 1.— S. 16–17.

З'ясування походження псл. *nevodъ ускладнюється тією обставиною, що в германських мовах існують слова, які фонетично досить близькі до другого компонента псл. *ne-vodъ та до лтс. vads «велика рибальська сітка» і до того ж означають, як правило, «рибальська сітка». Це такі слова (усі вони споріднені між собою): днв. wata «рибальська сітка», свн. wate, снн. wade, нім. Wate, Wade, гол. wad(d)e, дангл. wadu, дан. vod, шв., норв. vad «т. с.», дісл. vadъ «канат, мотузка, волосінь вудки». Переважна більшість дослідників-етимологів вважає, що псл. *ne-vodъ (власне другий компонент цього слова) і лтс. vads «велика рибальська сітка» споріднені з наведеними германськими словами (дослідники наводять, як правило, лише частину з наведених слів або навіть одне слово — свн. wate «рибальська сітка») ³⁷. Проте германські слова, на відміну від псл. *ne-vodъ і відповідних балтійських слів, не можна звести до іє. *ϥedh- «вести; викрадати наречену, одружуватися». Згаданий індоєвропейський корінь у германських мовах відбився дещо інакше: герм. *wet- «вкуп за наречену» (днв. widamo «подарунок жениха нареченій», свн. widem(e) «т. с.», нім. заст. Wittum «удовина частина майна покійного чоловіка», дангл. wituma, weotuma «вкуп за наречену») ³⁸.

Дослідники-етимологи германської лексики виводять згадані германські слова (свн. wate «рибальська сітка» та ін.) з іє. *ϥedh-, що є розширенням іє. *(a)ϥ- «плести, ткати» ³⁹. Автори Етимологічного словника слов'янських мов, наводячи етимологію псл. *nevodъ (від дієслова *vesti, *vedq), відмовилися від традиційних германських відповідників (свн. wate «рибальська сітка», снн. wade «т. с.», дісл. vadъ «канат, мотузка, волосінь вудки»): «справа в тому, що останні, очевидно, пов'язані з іє. *ϥedh- / *oϥedh- «ткати»» ⁴⁰.

Існує також спроба пов'язати германські слова (свн. wate «рибальська сітка» та ін.) з фонетично близьким дієсловом зі значенням «переходити вблід», пор.: нім. Wate / Wade «рибальська сітка» — нім. waten «переходити вблід»; шв. vad «рибальська сітка» — шв. vada «переходити вблід» ⁴¹. На таке пов'язання Є. М. Мотузенка наштотувало рос. бредень «невеликий невід, яким ловлять рибу удвох, ідучи вблід», утворене від бресті «іти вблід по воді» (внутрішню форму російської назви бредня дослідник переніс на германські назви рибальської сітки) ⁴². Германські корені назви рибальської сітки і дієслова зі значенням «переходити вблід» справді збігаються: *wad- «сітка» і *wad- «іти вблід» ⁴³. Проте ці два германські корені етимологічно не пов'язані між собою. Германський корінь *wad- «сітка» зводиться до іє. *(a)ϥ- «плести» ⁴⁴, а германський корінь *wad- «іти вблід» — до іє. *ϥadh- / *ϥedh- «іти, пробиратися» ⁴⁵.

³⁷ Етимологічний словник української мови.— С. 59; Фасмер М. Знач. праця.— С. 55–56; Черных П. Я. Знач. праця.— С. 564; Шанский Н. М., Иванов В. В., Шанская Т. В. Знач. праця.— С. 287; Borys W. Op. cit.— S. 364; Machek V. Op. cit.— S. 398; Rejzek J. Op. cit.— S. 411; Schuster-Sewc H. Op. cit.— S. 1016; Младенов С. Знач. праця.— С. 347; Български етимологичен речник.— С. 591; Etymologický slovník jazyka staroslověnského.— S. 542; Fraenkel E. Op. cit.— S. 1177; Matzenauer A. Op. cit.— S. 186; Погодин А. Л. Знач. праця.— С. 222–223; Мотузенко Е. М. Знач. праця.— С. 152.

³⁸ Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков.— Винница, 2010.— С. 595; Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch.— Bern ; München, 1959.— S. 1115–1116; Kluge F. Op. cit.— S. 865.

³⁹ Kluge F. Op. cit.— S. 840; Левицкий В. В. Знач. праця.— С. 578; Pokorny J. Op. cit.— S. 75–76.

⁴⁰ Этимологический словарь славянских языков.— С. 82.

⁴¹ Мотузенко Е. М. Знач. праця.— С. 152–153.

⁴² Там же.— С. 152.

⁴³ Левицкий В. В. Знач. праця.— С. 578.

⁴⁴ Там же; Pokorny J. Op. cit.— S. 75–76.

⁴⁵ Левицкий В. В. Знач. праця.— С. 578; Pokorny J. Op. cit.— S. 1109.

Таким чином, ми вважаємо, як і автори Етимологічного словника слов'янських мов, що походження слів псл. *nevodъ «велика рибальська сітка» та прабалт. *vadas «т. с.», з одного боку, і герм. *wad- «сітка», — з другого, є різним. Псл. *nevodъ і прабалт. *vadas виводяться від іє. *vedh- «вести», а герм. wad- «сітка» зводиться до іє. *wēdh-, що є розширенням іє. *(a)w- «плетсти» (отже, герм. wad- — «щось плетене», насамперед «рибальська сітка»).

З'ясування походження псл. *nevodъ «невід» ускладнюється ще й тим, що в фіно-угорських мовах існують слова на означення невода, які теж фонетично близькі до слов'янської назви: фін. nuotta «невід», ест. noot «т. с.». У зв'язку з цим навіть висловлювалися припущення про запозичення псл. *nevodъ «невід» з фінської мови, з фіно-угорських мов (див. вище, с. 15), а деякі дослідники (В. Махек, Й. Голуб, С. Лиер, Ї. Рейзек) схильні вважати слов'янські, балтійські, германські і фіно-угорські назви невода «праєвропейськими», перейнятими з невідомого доєвропейського субстрату (див. вище, с. 16). Проте фіно-угорські назви невода не мають ніякого стосунку ні до псл. *nevodъ «невід», ні до відповідних балтійських слів, ні до розглянутих германських назв (свн. wate «рибальська сітка» та ін.). Сучасні дослідники-етимологи як германської лексики, так і фінської одноставні в тому, що фін. nuotta «невід», ест. noot «т. с.» є запозиченнями з германських мов, проте названі західнофінські слова пов'язуються не з уже розглянутою групою германських слів (свн. wate «рибальська сітка» та ін.), а із зовсім іншою щодо походження групою германських слів (гот. nati «сітка», днв. nezzi, свн. netze «т. с.», нім. Netz «сітка; невід», англ., гол. net «сітка», шв. nät, дісл. net «т. с.», пōt «сітка; невід») і виводяться безпосередньо від дісл. pōt «сітка; невід»⁴⁶ (фін. nuotta «невід», ест. noot «т. с.» дозволяють реконструювати празахіднофінське *nōta «т. с.»⁴⁷, яке, власне, і було запозичене з давньоісландської мови). З наведеною етимологією західнофінських слів, прийнятою цілим рядом дослідників⁴⁸, можна повністю погодитися.

V. H. SKLIARENKO

ETYMOLOGICAL STUDIES. 10. НЕВИД

The article focuses on the origin of the Ukrainian *névid*, which lacks a reliable and generally accepted etymology. The author argues that Common Slavonic originally had two words denoting fishing net: *vodъ «movable fishing net» deriving from the verb *vesti (*vedeti) «to lead», with the root *e* changing to *o* in the way typical of archaic nouns, and *nevodъ «stationary fishing net» deriving from the negative particle *ne prefixed to the root of the verb *vesti (<*vedeti) «to lead».

Keywords: etymological interpretation, genetic relationship, the Baltic-Slavonic epoch, Common Indo-European root, traditional Germanic cognates.

⁴⁶ Kluge F. Op. cit.— S. 508; Toivonen Y. H., Itkonen E., Joki A. Suomen kielen etymologinen sanakirja.— Helsinki, 1958.— Т. 2.— S. 402.

⁴⁷ Этимологический словарь славянских языков.— С. 83.

⁴⁸ Черных П. Я. Знач. праця.— С. 564; Etymologický slovník jazyka staroslověnského.— S. 543.